

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ד, תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ליקויי לשון והסדרת לשון

הישגים רבים השיגה הלשון העברית בדור האחרון. אבל עם התרחבותה והתפשטותה בכל שטחי החיים ועם קיבוץ גלויות מדרך הטבע הוא, שמתרבים ליקויי לשון. עולים חדשים וותיקים, חניכי שיעורי ערב ואולפנים, שהעברית אינה גירסא דינקותא אצלם, גם הם משפיעים על הלשון בעמדם במקומות שונים בחיי הציבור. פקידים כותבי מכתבים וחוזרים, מדריכים ומרצים ברדיו, בבתי תרבות ובצבא, מתרגמי מאמרים וספרים — כולם משלבים, שלא מדעת,

בלשוננו יצירות מחשבה וקטעי ציורים של עמים שונים.
שימושי לשון וצירופי לשון לועזיים.

ליקויי הלשון הם בדרך כלל בשלושה שטחים: באוצר המלים, בצורות הלשון ובתחביר, כלומר בשימוש הלשון ובמבנה המשפט. באוצר המלים אין הליקויים רבים. אין מערבבים בדרך כלל מלים לועזיות בעברית. המלים המעטות מאידיש, שהיו תחילה נחלת רבים, כגון "עפעס", "שפיץ", "שפריץ", נעלמו עם התבססות הלשון ואינם. מחליפים קצת מלים בגלל צליל דומה, למשל "תעצמות" (כוח) במקום "עצמות" (קובלנה), "אשמורות" (חלקי הלילה) במקום "שמורות" (עיניים), נֶכַח — נוֹכַח, תכוף — דחוף. גם בצורות הלשון אין הכישלונות רבים. טועים בייחוד בהשפעת צורות דומות. דוגמות "הקמתם" בה' צרויה (במקום חטף פתח) בהשפעת "הקמתי"; "מגישה" במ' שוואית (במקום מגישה במ' פתוחה) בהשפעת ע"ו (מקמה); על נגינת המלים "כובע" ו"שמונה" — מלעיל במקום מלרע — משפיעה נגינת המלעיליים: זוהר, רובע, כתובת וכדומה. אבל רבים מאוד הם הליקויים בשימוש הלשון ובמבנה המשפט, ורבים מאוד הם הנכשלים בו בשטח זה. לא נגזים, אם נאמר, שחטא זה כולנו חוטאים.

מהו הטעם לריבוי הליקויים בשימוש הלשון?

שני טעמים לדבר, טעם אחד תלוי בנו, הוא סובייקטיבי,

וטעם אחד תלוי בלשון, הוא אובייקטיבי.

הטעם הסובייקטיבי: הלשון היא יצור חי בעל גוף

ונשמה. אוצר המלים והצורות הם הגוף, ואילו שימוש הלשון

ומבנה המשפט וכן הצירופים המקוריים והציורים המיוחדים

לעברית יש בהם משום נשמת הלשון. ואם לא קשה בדרך כלל להכיר גוף, הרי קשה וקשה להכיר נשמה. מלים וצורות לשון אפשר ללמוד בדרך מכנית; ביגיעה מסוימת מסוגל כל אדם רגיל לרכוש לו ידיעות יסודיות בשני שטחים אלה. אבל לא כל אדם, ולא בכל גיל ומצב, יכול לרכוש לו את הסגנון המיוחד לשפה החדשה בפיו. יש אנשים, שסיגלו לעצמם אוצר מלים עשיר וידיעה בכל צורות הלשון, ובכל זאת סגנונם פגום. התהליך של עקירה והשרשה בלשון בחיי האדם בישראל כרוך בלבטים קשים.

הטעם האובייקטיבי: בניגוד לאוצר המלים ולצורות הלשון אין קביעות מוחלטת בכל שימושי הלשון, ויש בו בשטח זה ספקות לא מעטים ומקום לחילוקי דעות. הרי עדיין אין לנו תחביר מגובש אחד לעברית של ימינו. אלא שני תחבירים משמשים אצלנו בערבוביה: של לשון המקרא ושל לשון המשנה. דוגמות: טעום טעמתי בקצה המטה (מקרא) — לא טעמתי אלא בקצהו שלמטה (משנה); אך יצוא יצא יעקב... (מקרא) — לא הספיק יעקב לצאת עד ש... (משנה). לכן בוחר לו כל אחד את דרכי התחביר הרצוי לו לפי טעמו. קיים בימינו למעשה פירוד סגנונות, פירוד לשונות. הניסיון למזג את שני הסגנונות, של המקרא ושל המשנה, עדיין לא הגיע לידי סינתזה של שלמות. סגנון הקרוב למזיגה אורגנית של שניהם הוא נחלת יחידי סגולה בקרב סופרינו המשובחים ביותר.

וכאן מתעוררת שאלה עקרונית: האם אנו צריכים להסדיר את הלשון בארץ או להניח לה להתפתח בלי

כל התערבות? יש טוברים, שהתערבות בלשון היא מעשה מלאכותי ומביאה נזק להתפתחותה הטבעית; לכן אין לנו אלא להסתכל ולראות, מה שינויים יחולו בה. כוחות מסוימים פועלים בארצנו בלשון, ניתן להם חופש פעולה. דעה זו היא בתה של ההשקפה הכללית על חופש פעולה בכל השטחים של חיי החברה. וכנגדה יש דעה, שעלינו להסדיר את הלשון ולכוון את פעולותיה, כשם שאנו משתדלים לכוון את כל הפעולות בחיי החברה למנוע הפקרות, שאם לא כן יביא התהליך של קיבוץ גלויות מבול על הלשון — והמשכו הוא, כידוע, דור הפלגה.

איזוהי הדרך הנכונה?

תשובה על שאלה זו אפשר, לפי דעתי, למצוא מתוך עיון בשתי עובדות בתנועה הציונית ובמדינת ישראל: בעצם העובדה של החייאת העברית בדיבור ובפעולת ההסדרה בכל שטחי החיים במדינתנו, כמו בכל מדינה תרבותית. ההחלטה על החייאת העברית בפי העם והביצוע גופו, העברת לשון מבית גנזים של ימי קדם ושל דורות מאוחרים לתוך המאה העשרים, וכן הצעדים הראשונים של המחבר העברי, בלי מלים וביטויים לצרכים ההכרחיים ביותר בחיי יום-יום — בכל זה יש בוודאי משום מהפכה בחיינו. ואין מעוררים מהפכה ומסתלקים מכל דאגה להמשך, אלא מסדירים ומדריכים, עד כמה שיד מנהיגים מגעת בתקופה של שינוי יסודות החברה. ואם דעה זו נכונה לגבי העברית עד ימינו אלה, הרי נכונה היא פי כמה וכמה בתקופה זו של קיבוץ גלויות. ואשר להסדרה בכל שטחי הכלכלה והתרבות במדינתנו, הרי מוזר הוא: לכול

דואגים והכול משתדלים להסדיר, אך לא את לשון ימינו. הכוונה היא, כמובן, לא להנחת מונחים, שוועד הלשון עוסק בהם, אלא לדאגה לשימוש נכון של הלשון. מוסדות מסוימים מנהלים את ענייני החקלאות, מוסדות מדע מיוחדים עוסקים במחקרים בשבילה, אפילו מזמינים מומחים מחוץ לארץ להשבחתה. וכן בשאר הענפים בארצנו. מסדירים גם את חי התרבות. בתיאטרון אין סומכים על כישרונותיהם, על השכלתם ועל נטיותיהם של במאינו בלבד, אלא מביאים לפעמים במאים מחוץ לארץ. נעשות אצלנו פעולות למצוא סגנון מתאים לבגד האישה, ומשקיעים עבודה בחוגים מסוימים, כדי שיהיו בארצנו ריקודי עם אופייניים לנו. הכול מסדירים, אבל לא את הלשון, את המכשיר, שיוכל לתרום לא מעט לגיבוש העם בתקופת מעבר זו. אם העיקרון של חופש מוחלט יהיה שולט בלשון, מה תהיה התוצאה? אין ספק, שתהיה לשוננו תלויה במקריות, וישפיעו עליה גורמים שונים ואולי משונים. אולם התקופה של מקריות בכל שטחי החברה והתרבות עברה. היה זמן שמצאו תרופות למחלות במקרה – כשמצא רועה צמחוהשתמש בו למחלה מסוימת והצליח. היה זמן שהושגו הישגים בטכניקה ובמדע במקרה. אבל תקופתנו היא תקופה של תכנון. זוהי סיסמת ימינו בארצות מתקנות. ממציאים תרופות במעבדות מיוחדות ומשכללים מכשירים ומכונות בבתי מלאכה מיוחדים. וכל מלחמת האדם בטבע לשם ניצולו לטובת החברה היא מתוכננת ומודרכת. וכך צריכה להיות אצלנו דרך הלשון. לא במקרה תגובש, אלא בהסדרה ובהדרכה. בלי תכנון תהיה לשוננו כספינה בלי הגה, ואז מי יודע, לאן תגיע.